

7. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2010. – 844 с.
8. Тестелец Я. Г. Введение в общий синтаксис / Я. Г. Тестелец. – М. : Рос. гос. гуманит. ун-т, 2001. – 800 с.
9. Яценко П. І. Когнітивно-комунікативна організація сурядно-підрядного полінома в сучасній німецькій мові : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / Яценко П. І. – К. : КНЛУ, 2012. – 20 с.
10. Langacker R. W. Cognitive Grammar. A Basic Introduction / R. W. Langacker. – Oxford : University Press, 2008. – 550 p.
11. Tesnière L. Grundzüge der strukturalen Syntax / L. Tesnière // Sprachwissenschaft: Ein Reader / hrsg. L. Hoffmann. – 2., verb. Aufl. – B. ; N. Y., 2000. – S. 517–542.
12. Valin R. D., van. An Introduction to Syntax / Robert D. van Valin. – Cambridge : University Press, 2004. – 239 p.
13. Zifonun G. Grammatik der deutschen Sprache (in 3 Bänden) / G. Zifonun, L. Hoffmann, B. Strecker [u. a.] – B. ; N. Y. : Walter de Gruyter, 1997. – 2569 S.
14. Yngve V. H. The depth hypothesis / V. H. Yngve // Structure of language and its mathematical aspect. Proceedings of the Symposia in Applied Mathematics. – N. Y. : Providence ; R. I. : American Mathematical Society, 1961. – Vol. XII. – P. 130–138.

Приходько Анатолий. Синкретизация предложения как механизм конституирования политаксиса. Стаття посвящена изучению сложного предложения в формально-грамматическом аспекте под углом зрения синтаксической деривации. Доказано, что когнитивным механизмом деривации является процесс синкретизации синтаксической формы. В опоре на этот механизм рассматриваются двучленная (гипо- и паратаксис), трехчленная (мезотаксис), четырехчленная (гипертаксис) и другие производные конструкции-полиномы с дальнейшим ветвлением клауз. Соответствующие синкретические процессы рассматриваются в контексте структурно-функционального взаимодействия двух соседних клауз, образующих узел диффузии – локус, в котором происходит их слияние в одну контаминированную конструкцию.

Ключевые слова: деривация, клауза, синкретизм, бином, трином, полином, узел диффузии.

Prykhodko Anatolij. Syncretization of Sentence Matter as a Mechanism of Polytaxis Constituting. The article deals with the study of a complex sentence in the formal and grammar aspect from the syntactic derivation point of view. It is proved that the process of syncretization of the sentence matter is a cognitive mechanism of derivation. Binomial (hypo- and parataxis), trinomial (mesotaxis), of four members (hypertaxis) and other derivative constructions-polynomials with further branching of clauses are considered on the base of this mechanism. Appropriate syncretism processes are studied in the context of structural and functional interaction of two neighbouring clauses that create the knot of diffusion – locus, in which their merging in one contaminated construction is taking place.

Key words: derivation, clause, syncretism, binomial, trinomial, polynomial, knot of diffusion.

Стаття надійшла до редколегії
08.01.2015 р.

УДК 81'44=112

Олександр Рудківський

Становлення зімкнених приголосних у германських та слов'янських мовах

У статті деталізовано становлення зімкнених приголосних в індоєвропейській мовній системі, їх розвиток у спільногерманській та давньослов'янській мовах за допомогою діахронічних констант. Розглянуто протиставлення сильних глухих і слабких дзвінких зімкнених приголосних у германських мовах та дзвінких і глухих проривних фонем слов'янських мов. Визначено, що типовими фонологічними ознаками зімкнених приголосних фонем германських та слов'янських мов є їхнє місце артикуляції й спосіб творення. Проаналізовано таку специфічну фонологічну ознаку німецької мови, як придиховість глухих проривних приголосних та специфічну м'якість для плозивних приголосних фонем української, російської й польської мов. Проаналізовано фонетичні процеси в зімкнених приголосних сучасних германських мов, що характеризуються спірантизацією та фортизацією алофонів дзвінких проривних фонем. Окреслено можливу африкатизацію зімкнених приголосних слов'янських мов. Схарактеризовано кореляційні опозиції проривних приголосних у фонемних системах зіставлених мов, які виявляють більше відмінних, ніж спільних ознак.

Ключові слова: глухий, дзвінкий, палаталізація, зімкненість, кореляція.

© Рудківський О, 2015

Постановка наукової проблеми та її значення. Проблема становлення проривних приголосних фонем та вияву диференційної ознаки «зімкненість» – предмет розгляду сучасної фонології й фонетики германських і слов'янських мов [2; 5; 12; 17]. Зіставна лінгвістика пов'язана переважно із синхронічним аспектом мови, досліджує мови на синхронічному зрізі, тобто різні мови зіставляються на певному часовому відтинку без урахування їхніх попередніх станів. Однак мови можна, а часом і необхідно зіставляти в діахронії. Синхронічний підхід більш характерний для стадії аналізу мовних фактів, а на стадії синтезу він здебільшого доповнюється діахронічним підходом [10, с. 13]. Важливе наукове завдання – вивчити й порівняти ступінь вияву диференційної ознаки «зімкненість» приголосних фонем у німецькій, англійській, нідерландській, українській, російській та польській мовах. Актуальність обраної теми зумовлена потребою перевірити ступінь стабільності прояву розрізнявальних ознак приголосних фонем і можливість зникнення старих зв'язків у системі мови та виникнення нових.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Дослідження зімкнених приголосних проводилося переважно в межах спільних тенденцій фонетичного розвитку германських мов [5]. Зроблено спробу виявити співвідношення зімкнених і фрикативних у фонологічній системі [2] та співвіднести їх з особливостями, притаманними прамові [3], описано специфіку корелятивних відношень проривних приголосних у германських [13] та слов'янських мовах, зокрема, висвітлено об'єднання слов'янських придихових зімкнених приголосних із непридиховими фонемами [17]. Однак питання зіставних досліджень ступеня вияву диференційної ознаки «зімкненість» германських і слов'янських приголосних ще недостатньо вивчені в працях вітчизняних та зарубіжних науковців.

Завдання статті – визначити релевантні, з погляду синхронії та діахронії, параметри зімкнених приголосних; виокремити й описати типові та специфічні фонологічні ознаки зімкнених приголосних німецької, англійської, нідерландської, української, російської й польської мов на основі порівняльної інтерпретації фонематичних систем цих мов; розкрити кореляційні опозиції проривних приголосних у фонемних системах зіставляваних мов.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Для повного порівняльного аналізу в дослідженні слід деталізувати насамперед становлення зімкнених приголосних в індоєвропейській мовній системі, їх розвиток у спільногерманській та давньослов'янській мовах за допомогою діахронічних констант. Діахронічні константи – це аналогічні процеси зміни структури низки мов, що вносять суттєві схожі зміни в їх типологію й тому тісно пов'язані з їхньою періодизацією. Більшість мовознавців сходиться на розумінні як ученні про типи мов, які вивчаються способом порівняння, чи, як тепер кажуть, протиставлення, як окремих рівнів, підрівнів і мікросистем, так і систем окремих мов у цілому й груп мов зокрема. Типологічні дослідження передбачають виділення того спільного, що представлено у всіх мовах. Це спільне для всіх мов лягає в основу типологічних порівнянь [1, с. 12].

Індоєвропейська підсистема зімкнених приголосних містила такі фонемні, як глухі /p, t, k/, дзвінкі /b, d, g/ та дзвінкі придихові /b^h d^h g^h/ [13, с. 66–68]. У процесі подальшого розвитку дзвінкі придихові приголосні /b^h d^h g^h/ (т. з. *Mediae aspiratae*) перейшли в грецькій мові в глухі придихові /p^h t^h k^h/ (т. з. *Tenuis aspiratae*). У спільногерманській мові відбувається перший пересув приголосних, унаслідок якого глухі зімкнені приголосні переходять у глухі щілинні: p → f, t → f̥, k → χ (h) [5, с. 19].

Що стосується дзвінких зімкнених приголосних /b, d, g/, то в інтервокальній позиції вони реалізуються як спірантизовані дзвінкі пловивні приголосні звуки [ḃ, ḋ, ḡ]. Унаслідок другого перебою приголосних давньовірхньонімецькі глухі придихові приголосні /p, t, k/ перетворюються на початку слова під час гемінації, а також після приголосних в африкати (/pf̥, ts̥, kχ̥). У положенні між двома голосними вони стають довгими спірантами: /p → ff̥/, /t → ss̥/, /k → hh̥/ [6, с. 582]. Спільногерманська глуха спірантизована фонема /f̥/ перетворюється у дзвінкий приголосний /d/, а дентальний /d/ – у глуху фонему /t/. Крім того, в індоєвропейських мовах-кентум (у тому числі й германських) існують три ряди гутуральних приголосних: палатальні /k^l, g^l, g^{hl}/, веллярні /k, g, g^h/ та лабіовеллярні /k^w, g^w, g^{wh}/, які мови-сатем (у тому числі слов'янські) перетворюють у щілинні та свистячі приголосні, після чого вони зазнають палаталізації та / або африкатизації: /k^w/ → /k, t̪ɕ/, /g^w/ → /g, ʒ, (d̪)z̪/, /g^{wh}/ → /g, ʒ, (d̪)z̪/ [8, с. 116].

В індоіранській мові існує ще четвертий ряд зімкнених приголосних – /p^h, t^h, k^h/, завдяки цьому можна встановити систему індоєвропейських зімкнених фонем: лабіальні – /p, b, p^h, b^h/, дентальні – /t, d, t^h, d^h/, палатальні – /k^j, g^j, k^{jh}, g^{jh}/, веллярні – /k, g, k^h, g^h/, лабіовеллярні – /k^w, g^w, k^{wh}, g^{wh}/ [9, с. 65–71].

Склад приголосних фонем слов'янських та германських мов суттєво різноманітніший, ніж фонемний інвентар голосних. В інвентарі сучасних аналізованих мов зімкнені приголосні розподілені таким чином (див. табл. 1).

Таблиця 1

Порівняння зімкнених приголосних у системах фонем германських та слов'янських мов

Мови			Германські			Слов'янські		
диференційні ознаки			німецька	англійська	нідерландська	українська	російська	польська
білабіальна	глух.	тверд.	p	p	p	p	p	p
		м'як.	–	–	–	(p ^j)	(p ^j)	–
	дзвінк.	тверд.	b	b	b	b	b	b
		м'як.	–	–	–	(b ^j)	(b ^j)	–
альвеолярна/ дентальна	глух.	тверд.	t	t	t	t̥*	t̥	t̥***
		м'як.	–	–	–	t̥ ^j **	t̥ ^j	–
	дзвінк.	тверд.	d	d	d	d̥	d̥	d̥
		м'як.	–	–	–	d̥ ^j	d̥ ^j	–
веллярна	глух.	тверд.	g	g	g (χ)	k	k	k
		м'як.	–	–	–	(k ^j)	k ^j	k ^j
	дзвінк.	тверд.	k	k	k	g	g	g
		м'як.	–	–	–	(g ^j)	(g ^j)	g ^j

* діакритичний знак «місток догори» [̥] позначає апікальну реалізацію твердого приголосного [t].

** діакритичний знак «квадратик знизу» [̥^j] означає ламінальну реалізацію м'якого приголосного [d^j].

*** діакритичний знак «місток донизу» [̥^h] позначає дентальну реалізацію твердого приголосного [t].

Із таблиці, 1 можна зробити висновок, що найважливішою розрізнявальною ознакою для плозивних слов'янських мов є наявність або відсутність палаталізації; для зімкнених приголосних у германських мовах релевантним є розрізнення цих приголосних на сильні глухі (fortis) та слабкі дзвінки (lenis), у той час як зімкнені приголосні слов'янських мов диференціюються лише за ознакою «дзвінкість/ глухість» [11, с. 491]. Для порівняння: у сучасному німецькому консонантизмі дзвінкий веллярний алофон [g] щілинної фонемі /g/ у слові «liegen» – [ˈliɡŋ] відповідає нескладовому елементу [ɪ] дифтонга /aɪ/ англійської мови в слові «lie» – [ˈlaɪ], і є історичним відповідником глухого щілинного увулярного спіранта [χ] зімкненої приголосної фонемі /g/ у нідерландському слові «liggen» – [ˈliχə]. Потрібно зазначити, що слов'янські палаталізовані приголосні не реалізуються перед голосними [ε а о у]. Вони виявляються лише перед голосним переднього ряду [i]. Отже, можна стверджувати, що їх м'якість зумовлена позиційно й тому, наприклад, твердий [d̥] і м'який алофон [d̥^j] належать фонемі /d/ [4].

Характер пом'якшення певних приголосних проявляється в слов'янських мовах по-різному. У деяких із них змінюються місце та спосіб артикуляції, наприклад апікодентальний плозивний [d̥] переходить у ламіноальвеолярний зімкнений [d̥^j]. Перехід глухого твердого [t] у м'яку аффрикату [t̥s̥^j] та твердого дзвінкого [d] у м'яку аффрикату [d̥z̥^j] є однією з типових рис фонетичної системи польської та білоруської мов, що позначається термінами «цекання» й «дзекаання». Цей процес відбувається тоді, коли проривні приголосні [t] і [d] розміщені перед [ε] і [ɪ] або перед палаталізованим [v^j] [3, с. 749; 17].

Типовою властивістю слов'янських мов є довгі зімкнені приголосні. Ними можуть бути як палаталізовані, так і непалаталізовані проривні приголосні. Тривалість приголосних у слов'янських мовах є дистинктивною, однак не має однозначного статусу, тому що існують лише деякі форми з довгими приголосними. У германських мовах тривалість приголосних не є сигніфікативною [15, с. 114].

Слід зазначити, що ступінь вияву смислорозрізнавальної ознаки «зімкнений» та межі інваріантності реалізації відповідних сильних і слабких приголосних германських та слов'янських мов зумовлені не лише позиційно-комбінаторними чинниками, а й залежать від інших позамовних факторів (територіальних, соціальних, вікових, гендерних) [14].

Як відомо, зімкнені фонемні задіяні у фонологічних опозиціях за допомогою їх дистинктивних ознак. За способом творення в слов'янських мовах існують такі опозиції проривних приголосних: 1) зімкнений – щілинний: /p/ – /f/, /pʲ/ – /fʲ/, /b/ – /v/, /bʲ/ – /vʲ/, /t/ – /s/, /d/ – /z/, /k/ – /x/; 2) проривний – афrikата: /t/ – /tʃ/, /d/ – /dʒ/, /t/ – /tʃ/, /d/ – /dʒ/ [18, с. 64–78].

У спільногерманських мовах виникли такі кореляційні пари зімкнених приголосних: 1) проривний – фрикативний: /p/ – /f/, /b/ – /v/, /t/ – /s/, /d/ – /z/, /k/ – /x/, /g/ – /ɣ/; 2) зімкнений – носовий: /b/ – /m/, /d/ – /n/, /g/ – /ŋ/ [16, с.].

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Проведений аналіз наукової літератури розкриває такі особливості проривних приголосних у консонантизмі відповідних мов:

- релевантними з погляду синхронії та діакронії для зімкнених приголосних порівнюваних мов є наявність протиставлення сильних глухих і слабких дзвінких зімкнених приголосних у германських мовах та дзвінких і глухих проривних фонем слов'янських мов;
- типовими фонологічними ознаками зімкнених приголосних германських та слов'янських мов є місце артикуляції й спосіб творення. Специфічною фонологічною ознакою німецької мови є придиховість глухих проривних, а для плозивних фонем української, російської та польської мов специфічна їх можлива м'якість;
- фонетичні процеси в зімкнених приголосних сучасних германських мов характеризуються спірантизацією та фортизацією дзвінких проривних і частковою афrikатизацією плозивних приголосних у деяких варіантах сучасних слов'янських мов;
- кореляційні опозиції проривних приголосних у фонемних системах зіставлюваних мов виявляють більше відмінних, ніж спільних ознак.

Однак отримані результати цього дослідження не є узагальнювальними та вичерпними у тому значенні, що для ґрунтовного аналізу потрібно мати об'ємний корпус реалізацій зімкнених приголосних, реалізованих у різноманітних комунікативних умовах, зокрема в спонтанному мовленні.

Джерела та література

1. Аракин В. Д. Сравнительная типология английского и русского языков : учеб. пособие / Владимир Дмитриевич Аракин. – 3-е изд. – М. : ФИЗМАТЛИТ, 2005. – 232 с.
2. Гамкрелидзе Т. В. Соотношение смычных и фрикативных в фонологической системе (к проблеме маркированности в фонологии) / Т. В. Гамкрелидзе // Предварительные публикации. – М. : Ин-т рус. яз. АН СССР, 1974. – Вып. 52. – 52 с.
3. Гамкрелидзе Т. В. Индоевропейский язык и индоевропейцы. Реконструкция и историко-типологический анализ праязыка и протокультуры : в 2 т. / Т. В. Гамкрелидзе, Вяч. Вс. Иванов. – Тбилиси : Изд-во Тбилис. ун-та, 1984. – 1331 с.
4. Дюрэн Ж. Мягкость, твердость, йотированность / Ж. Дюрэн // Вопр. языкознания. – 1977. – № 2. – С. 74–86.
5. Жирмунский В. М. Общие тенденции фонетического развития германских языков / В. М. Жирмунский // Вопр. языкознания. – 1965. – № 1. – С. 3–21.
6. Жирмунский В. М. Общее и германское языкознание / Виктор В. М. Жирмунский. – Л. : Наука, 1976. – 696 с.
7. Задорожний Б. М. Порівняльна фонетика і морфологія готської мови / Б. М. Задорожний. – Львів : Вид-во Львів. ун-ту, 1960. – 297 с.
8. Задорожний Б. М. Историческая фонетика и морфология немецкого языка / Б. М. Задорожний. – Львов : Выща шк. ; Львов. гос. ун-т, 1987. – 302 с.
9. Зиндер Л. Р. Историческая фонетика немецкого языка / Л. Р. Зиндер, Т. В. Строева. – М. ; Л. : Просвещение, 1965. – 192 с.
10. Кочерган М. П. Основи зіставного мовознавства / М. П. Кочерган. – К. : Академія, 2006. – 424 с.
11. Кузнецов П. С. О дифференциальных признаках фонем / П. С. Кузнецов // Реформатский А. А. Из истории отечественной фонологии. Очерк. Хрестоматия / А. А. Реформатский. – М. : Наука, 1970. – С. 485–493.
12. Левицкий В. В. Основы сравнительной фонетики германских языков / В. В. Левицкий. – Черновцы : Рута, 2003. – 124 с.

13. Семереньи О. Введение в сравнительное языкознание / Освальд Семереньи. – М. : Прогресс, 1980. – 408 с.
14. Стеріополо О. І. Гендерні розбіжності вимовляння німців / О. І. Стеріополо, О. М. Зінченко // Читання як засіб розвитку іншомовної мовленнєвої компетенції. – Ізмаїл, 2010. – С. 28–36.
15. Busch A. Germanistische Linguistik. Eine Einführung / A. Busch, O. Stenschke. – 2, korrigierte und durchgesehene Auflage. – Tübingen : Günter Narr Verlag, 2008. – 256 S.
16. Goldsmith J. A. The Handbook of Phonological Theory / J. A. Goldsmith. – London : Wiley-Blackwell, 2011. – 968 p.
17. Shevel'yov G. Y. A Prehistory of Slavic : The Historical Phonology of Common Slavic / George Y. Shevel'yov. – Heidelberg : Carl Winter, Universitätsverlag, 1964. – 662 p.
18. Steriopolo O. I. Theoretische Grundlagen der deutschen Phonetik / O. I. Steriopolo. – Vinnyts'a : Nova Knyha, 2004. – 320 S.

Рудківський Александр. Становление смычных согласных в германских и славянских языках. В статье детализировано в первую очередь становление смычных согласных в индоевропейской языковой системе, их развитие в общегерманском и древнеславянском языках с помощью диахронических констант. Рассмотрены противопоставления сильных глухих и слабых звонких смычных согласных в германских языках и звонких и глухих прорывных фонем славянских языков. Определено, что типичными фонологическими признаками смычных согласных фонем германских и славянских языков являются их место и способ артикуляции. Проанализирован такой специфический фонологический признак немецкого языка, как придыхательность глухих прорывных согласных и специфическая мягкость пловивных согласных фонем украинского, русского и польского языков. Проанализированы фонетические процессы в смычных согласных современных германских языков, которые характеризуются спирантизацией и фортизацией алофонов звонких смычных согласных фонем. Определена возможная аффрикатизация смычных согласных славянских языков. Охарактеризованы корреляционные оппозиции прорывных согласных в фонемных системах сопоставляемых языков, которые проявляют больше отличных, чем общих признаков.

Ключевые слова: глухой, звонкий, палатализация, смычность, корреляция.

Rudkivskyi Oleksandr. Formation of Stop Consonants in Germanic and Slavic Languages. The article considers firstly the problem of the formation of stop consonants in Indo-European language system, their development in an Proto-Germanic and in Old Slavonic languages using diachronic constants. The strong opposition of the strong voiceless and weak voiced stop consonants in Germanic languages and of the voiced and unvoiced phonemes in Slavic languages has been considered. It is determined that the typical signs of phonological plosive consonant phonemes of Germanic and Slavonic languages are their place and manner of articulation. Such specific phonological features of German language as aspiration of voiceless consonants has been analyzed, and a specific softness of plosive consonants in Ukrainian, Russian and Polish has been distinguished. It has been analyzed that phonetic processes in stop consonants of modern Germanic languages are characterized by spirantization and fortization of allophones of voiced stop consonants. The possibility of affricatization of stop consonants in Slavic languages has been determined. The opposition correlations of plosive consonants in phonemic systems of compared languages show more differences than common features.

Key words: voiceless, voiced, palatalization, plosive, correlation.

Стаття надійшла до редколегії
09.01.2015 р.

УДК 811.111'232

Галина Тригуб

Психолінгвістичні особливості афективно-мотиваційних стратегій оволодіння іноземною мовою

У статті відображено результати теоретичного обґрунтування та емпіричного дослідження афективно-мотиваційних стратегій оволодіння іноземною мовою студентами нефілологічних спеціальностей. Запропоновано визначення стратегій оволодіння іноземною мовою як емоційно-мотиваційних закономірностей у прийнятті рішень стосовно розуміння й породження іноземної мови. Для емпіричного вивчення прояву афективно-мотиваційних стратегій оволодіння іноземною мовою складено вибірку із 50 студентів – магістрів і бакалаврів психологів. Мета емпіричного дослідження афективно-мотиваційних стратегій оволодіння іноземною мовою –

© Тригуб Г., 2015